

٥١

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٣٥٣٤

بسم الله الرحمن الرحيم

دیوان بین المللی حقوق دریاها، با مروری کلی بر حل و فصل اختلافات بین المللی

مرکز اعطاء امتیازات مارک تجاری ایران
تسبیت مارک

بوسیله:

محمد رضا پاک نژاد

پایان نامه:

ارائه شده به دانشکده تحصیلات تکمیلی به عنوان بخشی از فعالیتهای

تحصیلی لازم برای اخذ درجه کارشناسی ارشد

در رشته:

حقوق بین الملل

از:

012349

دانشگاه شیراز

شیراز، ایران

ارزیابی و تصویب شده توسط کمیته پایان نامه با درجه: عالی

امضاء اعضاء کمیته پایان نامه:

دکتر فرهاد طلائی، استادیار حقوق بین الملل (رئیس کمیته)

دکتر نادر مردانی، استادیار حقوق بین الملل

دکتر محمد امامی، استادیار حقوق بین الملل

دکتر محسن شیخ الاسلامی، استادیار حقوق بین الملل

دیماه ۱۳۷۹

۳۸ ۳۱۴

تقدیم به:

مادر و پدر عزیزم

که وجودشان برایم همه مهر است؛

و وجودم برایشان همه رنج

و بیش از همه چیز و همه کس،

دوستشان دارم.

سپاسگزاری

به رسم ادب، بر خود فرض می‌دانم، که در نهایت تواضع و احترام، مراتب سپاسگذاری خالصانه خود را از راهنمایی‌های قیمتی دانشمند فرزانه و استاد برجسته و مسلم حقوق بین‌الملل، جناب آقای دکتر فرهاد طلایی که ایشان را هم در علم و معرفت، و هم در عشق و تربیت، گنجی خاموش یافتم، بجای آورم؛ و همچنین مساعدتها و محبت‌های دلسوزانه و مشوقانه اساتید متخصص و مجرب، عالم گرانقدر جناب آقای دکتر نادر مردانی و سرور گرامی جناب آقای دکتر محمد امامی، اعضای محترم هیئت علمی دانشکده حقوق دانشگاه شیراز، که چه در تدوین این پایان‌نامه و چه در دیگر مراحل دوران تحصیل از دریای دانش ایشان جرعه‌هایی فراوان نوشیدم را ارج بگذارم.

در همین راستا، افتخار دارم که در ادای وظیفه، از بذل توجه و تحمل استاد بزرگوام جناب آقای دکتر سید باقر میرعباسی مدیریت محترم گروه حقوق بین‌الملل دانشکده حقوق دانشگاه تهران و همینطور سرور عزیزم جناب آقای دکتر جمشید ممتاز عضو برجسته کمیسیون حقوق بین‌الملل سازمان ملل متحد و هیئت علمی دانشکده حقوق دانشگاه تهران، که با محبتی دوستانه، در نگارش این رساله، بخصوص در زمینه معرفی و یا با در اختیار قرار دادن منابع و مأخذ ذی‌قیمت، یاریم نمودند، کمال تشکر را نمایم.

اگرچه ابراز سپاس از تمامی مؤثرین حقیقی در امر نگارش این پایان‌نامه در اینجا میسور نیست، لیکن نگارنده ضمن اظهار امتنان جمعی از کلیه اساتید و سروران گرامی، از این عزیزان نهایت قدردانی قلبی و تشکر را به جای می‌آورد:

استاد ارجمند جناب آقای دکتر شاپور کاکولکی، ریاست و عضو محترم هیئت علمی مرکز آموزش عالی علمی کاربردی علوم و صنایع شیلاتی خلیج فارس، جناب آقای دکتر گودرز افتخار جهرمی ریاست محترم و جناب آقای دکتر سید ابراهیم بیگزاده معاونت محترم دفتر خدمات حقوقی بین‌المللی جمهوری اسلامی ایران و دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی، جناب آقای دکتر هدایت‌ا... فلسفی استاد و عضو محترم هیئت علمی دانشکده

حقوق دانشگاه شهید بهشتی، خواهر ارجمندم سرکار خانم دکتر مژگان پاک‌نژاد بواسطه محبت‌های بی‌بدیل ایشان علی‌الخصوص قبول فشارهای مسئولیت‌سنگین جراحی و درمان قلب دردمند پدرم که با ایام پراختیاب تدوین و پردازش‌نهایی این نوشته مقارن گردید و نیز برادر عزیزم جناب آقای مهندس علی پاک‌نژاد که در روزها و شبهای ایام مذکور، مهربانانه تکالیف فرزندی حقیر را نیز بواسطه عدم حضورم، به جمع مسئولیتهای بی‌شمار خویش افزودند و نیز از هر دوی آنان به سبب همراهی دلسوزانه در زمینه ترجمه متون و همچنین بواسطه اینکه امکان دسترسی و ارتباط با شبکه جهانی اینترنت را بصورت تمام وقت در اختیارم قرار دادند.

سرکار خانم قائم مقامی، سرپرست محترم کتابخانه مرکزی سازمان ملل متحد در ایران؛ دانشجویان پر محبت و مهربانم که علاوه بر بردباری و تحمل بی‌نظمی‌های حضورم در کلاسها با انتخاب موضوعات تحقیق و کنفرانسهای درس حقوق بین‌الملل و حقوق دریاها از میان موضوعات مربوط به دیوان و نیز آئین‌های حل و فصل اختلافات بین‌المللی و یا با ترجمه متون معرفی شده در زمینه‌های مذکور کمک شایانی به غنی‌تر شدن مراجع مورد مطالعه نمودند؛ جناب آقای عبداللہیان و همینطور جناب آقای مزارعی مسئولین محترم آموزش دانشکده حقوق دانشگاه شیراز و نیز سرکار خانم طاهره مبرهن محلاتی کارشناس محترم امور آموزش و پژوهش حوزه معاونت تحصیلات تکمیلی دانشگاه شیراز؛ دوستان عزیز و مهربانم جناب آقای شاهین بازیاری و سرکار خانم حمیده بخشیان و سایر سروران عزیزی که خلق این نوشته، بی‌فروغ وجود ایشان هرگز مقدور نمی‌بود.

چکیده:

دیوان بین‌المللی حقوق دریاها

با مروری کلی بر حل و فصل اختلافات بین‌المللی

توسط:

محمد رضا پاک نژاد

شفافیت ضرورت نیازمندی جامعه جهانی امروز به درج و تدوین مقرراتی جامع در زمینه حقوق دریاها به حدی است که آنرا از هر گونه توضیح بی‌نیاز می‌سازد؛ و به تبع آن ضرورت مباحثه و تسلط حقوق‌دانان کشورهای مختلف، بخصوص آنها که بواسطه تخصص خویش در زمینه حقوق بین‌الملل دست‌اندر کار مطالعه و تحقیق‌اند، چه در کشورهای فاقد ساحل^(۱) و چه در کشورهای ساحلی^(۲) (بطریق اولی)، آشکارتر از آنست که به بحث گذاشته شود.

در خصوص نکته نخست، یعنی نیازمندی جامعه جهانی به درج مقررات مدون، خوشبختانه این نکته از نظر دور نمانده و هشیاری جامعه جهانی به انضمام گریزناپذیری جامعه اخیرالذکر، زمینه ساز تدوین مقرراتی کامل و جامع درباره حقوق دریاها گردیده که ماحصل این تلاشها از اواسط قرن گذشته تا اواخر آن، کنوانسیونهایی متعدد و جامع‌الاطراف در زمینه حقوق دریاهاست. معاهدات پرارزشی که چه از نظر گستردگی موضوعات مطروحه در کنوانسیون و وسعت و عمق ابعاد مسائل مندرج در آن و چه از نظر تعداد دول

1-Land - Locked States

2-Coastal States

عضو، کم‌نظیرترین اسناد تفاهم و همفکری جامعه حقوقی بشری امروزی، به‌شمار می‌آیند. آشتی حقوقی میان دولتهای توسعه یافته و در حال توسعه در کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاها به حدی بی‌نظیر است که شاید بتوان گفت جامعه جهانی در هیچ‌کجای دیگری، به چنین اجماعی دست نیافته و این مهم به انضمام خصوصیات فوق‌به عقیده پاره‌ای از علماء، بی‌مبالغه کنوانسیون را هم‌تراز با منشور ملل متحد قرار داده است.^(۱)

و اما در خصوص نکته دوم، یعنی آشنایی جامعه حقوقی داخلی به ظرائف موجود در کنوانسیونهای فوق‌الذکر، تازگی موضوعات به انضمام پیچیدگی مکانیسمهای نسبتاً بدیعی که خصوصاً کنوانسیون ۱۹۸۲ پیش‌بینی کرده است، دست به دست هم داده، تا حقوقدانان ایرانی - به استثناء پاره‌ای از اساتید - کمتر به بحث در این زمینه علاقه نشان دهند. نوشته‌های محدود و پراکنده موجود نیز اغلب، از حد ترجمه کلیات یا مواد کنوانسیون فراتر نرفته، به تجزیه و تحلیل جزئیات کمتر پرداخته شده است. فقر منابع داخلی در تدوین رساله‌ای که پیش رو دارید خود شاهدی بر این مدعاست. تجربه چند ساله تدریس نگارنده در زمینه حقوق دریاها، به همراه علاقه‌ای که در طول سالیان تلمذ در محضر اساتید مختلف حقوق بین‌الملل حاصل شد، و نیز صدها سؤال بی‌پاسخ در ذهن نگارنده و دانشجویانی که در دوره‌های مختلف تدریس با آنها برخورد داشته، بهانه‌هایی شدند برای انتخاب موضوع این نوشته، تا شاید آغازی باشد برای این مهم و این راه ارزشمند، اگر چه این نوشته به هیچ عنوان نه ادعای جامعیت و نه شائبه کمال دارد و مقصود از این توضیحات، بیان چرایی انتخاب این عنوان، برای پایان‌نامه موجود می‌باشد.

در تدوین این پایان‌نامه، تکیه اصلی نگارنده بر مطالب موجود در سایت اختصاصی

۱- مسیر عباسی، دکتر سید باقر - حقوق بین‌المللی عمومی - جلد دوم - حل اختلافات بین‌المللی -

تهران، نشر دادگستر، زمستان ۱۳۷۶، ص ۲۰۵.

دیوان بین‌المللی حقوق دریاها در شبکه اینترنت^(۱)، و گزارشات منتشره از سوی دیوان در انتشارات سازمان ملل متحد بوده است، که سختی ترجمه مطالب به پیچیدگی آنها افزوده شده و باعث طولانی شدن زمان نگارش (حدود دو سال و نیم) گردیده است، به حدی که بدون اغراق شاید نگارش این رساله به زبان انگلیسی، برای نویسنده ساده‌تر و راحت‌تر از نگارش آن به زبان زیبای پارسی می‌بود.

علاوه بر مشکلات فوق‌الذکر، جدید بودن موضوع مورد بحث به معنای واقعی کلمه، نکته دیگری بود که نگارنده را از تعجیل در گزاردن نقطه پایان بر این نوشته باز می‌داشت؛ چراکه در آستانه اتمام متن نهایی، فی‌الواقع هر روز و دست کم هر هفته، به مطلب یا موضوع جدیدی در سایت اختصاصی مذکور برخورد می‌گردید. نکته‌ای نو، که اگر مستلزم تغییری بنیادین در کلیات نوشته نمی‌نمود، ضرورت ذکر آن، دست کم بواسطه حفظ نظم اصولی نوشتار، بازآفرینی و ویرایشی جدید در عنوان‌بندی و تنظیم سلسله مطالب را طلب می‌کرد که خود مدتها بطول می‌انجامید. فی‌المثل دادخواستی جدید که به دبیرخانه دیوان تسلیم شده بود، و ضرورتاً انتظار تا صدور رأی نهایی، و سرانجام بررسی، ترجمه، انتخاب مطالب لازم و در نهایت ویرایش و افزودن آن به متن اصلی، و از نو تغییر عناوین و فهرست و تکرار ماجرا.

و لیکن از جایی که یکی از اهداف نهایی، احساس بوی طراوت و تازگی نوشته توسط خواننده بود، حوصله جایگزین مسامحه و تسریع جایگزین تعجیل گردید.

مشکل دیگری که در تمامی طول کار، به شدت احساس می‌گردید، وجود ضوابط نگارش و تدوین یک پایان‌نامه برای دوره کارشناسی ارشد بود، به این معنی که وجود چارچوب‌ها و محدودیت عدم تجاوز کلمات از تعداد معین، به نحوی اساسی و واقعی، نگارنده را ناچار به تنجیز و رعایت اختصار و خودداری از انبساط مطالب می‌نمود، چراکه با

1-<http://www.un.org/los/ITLOS>

توجه به کلی بودن عنوان، یا می‌بایستی از تعداد عناوین و سرفصلها کاسته می‌شد، که جایز نبود، یا باید در خصوص هر عنوان بقدر لزوم (و نه کفایت) بحث می‌شد، که جالب نبود، بنابراین نگارنده امیدوار است که افزایش حجم مطلب را به بزرگواری روح خویش بر وی ببخشند. اگر چه برای پرهیز از فراتر رفتن این نوشته از یک جلد، سعی گردیده که روی پاره‌ای از مطالب کمتر بحث گردد که جای دریغ است.

به این ترتیب در این نوشته با معرفی مطلب و گذر از کلیات، بحث بیشتر روی روند ابداعی حل اختلافات بین‌المللی در چارچوب کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاها و با محوریت دیوان بین‌المللی حقوق دریاها متمرکز گردیده، و با بررسی ارکان دیران و شعب آن، مبحث صلاحیت‌های دیوان و شعب دیوان، علی‌الخصوص شعبه رسیدگی به دعاوی بستر دریاها و مجاری این صلاحیتها، نحوه دسترسی به دیوان و شعب آن و شیوه طرح و اقامه دعوی نزد دیوان و شرایط اقامه دعوی نزد دیوان ادامه یافته و در نهایت با نظری کلی به آراء صادره از دیوان تا به حال، پایان می‌یابد.

بنابراین از سایر موضوعات قابل بحث که اختصاصاً ذیل عنوان منتخب برای این پایان نامه نمی‌گنجد و خود مجلد دیگری را طلب می‌نمایند، خودداری گردیده است. البته از این میان روی موضوعاتی که به تناسب، ضرورت بحث داشته‌اند بقدر لزوم بحث گردیده و لیکن از بررسی خاص و طولانی، بواسطه محدودیت ذکر شده خودداری گردیده است. گرچه نگارنده خوشتر همی داشت حال، که با آمادگی و تازگی ذهن وارد میدان مطالعه و تحقیق در این زمینه گردیده، مطلب را بطور کامل و جامع و مانع به پایان برد و فی‌المثل روی موضوعاتی نظیر بررسی تحلیلی و مفصل آراء صادره از دیوان بین‌المللی جدیدالتأسیس حقوق دریاها مکتب بیشتری بنماید، و لیکن...

خیال حوصله بحر می پذیرد هیهات چه هاست در سر این قطره محال اندیش

فهرست مطالب

عنوان

صفحه

فهرست علائم اختصاری ش

فصل اول: حل و فصل اختلافات بین المللی از گذشته تا تدوین

کنوانسیون ۱۹۸۲ حقوق دریاها

بخش اول: تعریف، طبقه بندی و تحولات تاریخی روشهای

حل و فصل اختلافات بین المللی

- گفتار اول - معرفی و دسته بندی اقسام اختلافات بین المللی ۲
- مبحث اول: تعریف اختلاف بین المللی ۶
- مبحث دوم: اقسام اختلافات بین المللی ۷
- مبحث سوم: طرفین اختلافات بین المللی ۹
- گفتار دوم - تاریخچه تحولات روشهای حل و فصل اختلافات بین المللی ۱۲
- مبحث اول: مشخصات بین المللی ۱۲
- مبحث دوم: حل و فصل مسالمت آمیز اختلافات بین المللی ۱۳
- بند اول: از دوران کهن تا منشور ملل متحد ۱۴
- اول: کنفرانسهای ۱۸۹۹ و ۱۹۰۷ لاهه ۱۴
- دوم: میثاق جامعه ملل ۱۵
- سوم: پروتکل حل مسالمت آمیز اختلافات بین المللی (پروتکل ژنو) ۱۷
- چهارم: (پیمان بریان کلوک) ۱۸
- بند دوم: حل و فصل مسالمت آمیز اختلافات در منشور ملل متحد ۲۰

مبحث سوم: تحولات جغرافیایی (منطقه‌ای) حل و فصل مسالمت‌آمیز

اختلافات بین‌المللی ۲۱

گفتار سوم - اصل حل و فصل مسالمت‌آمیز اختلافات بین‌المللی،

میزان آمریت و ضمانت اجرای عدم توجه به اصل ۲۴

مبحث اول: ویژگی اختیاری بودن حل و فصل اختلافات بین‌المللی ۲۴

مبحث دوم: دامنه اختیار دولتها در تصفیه اختلافات بین‌المللی ۲۵

مبحث سوم: ضمانت اجرای عدم توجه به اصل حل و فصل مسالمت‌آمیز

اختلافات بین‌المللی ۲۸

بخش دوم: مروری بر کلیات آیین‌های حل و فصل اختلافات

بین‌المللی

گفتار اول - آیینهای غیر حقوقی حل و فصل مسالمت‌آمیز اختلافات

بین‌المللی ۳۳

مبحث اول: حل و فصل دیپلماتیک (بین‌الدولی) اختلافات بین‌المللی ۳۵

بند اول: شیوه‌های دیپلماتیک مستقیم (بی واسطه) ۳۷

اول: مذاکره ۳۷

دوم: مشاوره (نظرخواهی) ۴۱

بند دوم: شیوه‌های دیپلماتیک غیر مستقیم (با واسطه) ۴۵

اول: مساعی جمیله (پایمردی) ۴۶

دوم: میانجی‌گری (وساطت) ۴۸

سوم: آیین تحقیق (بازجویی) ۵۰

چهارم: آیین سازش (آشتی) ۵۱

عنوان

صفحه

مبحث دوم: حل و فصل اختلافات در کادر سازمان‌های بین‌المللی	۵۳
بند اول: صلاحیت عمومی سازمان ملل متحد در حل و فصل اختلافات	
بین‌المللی	۵۴
بند دوم: نحوه حل و فصل اختلافات بین‌المللی در مجمع عمومی سازمان ملل متحد	۵۹
بند سوم: نقش شورای امنیت در حل و فصل اختلافات بین‌المللی	۶۳
بند چهارم: معاضدت دبیر کل ملل متحد در حل اختلافات بین‌المللی	۶۵
گفتار دوم - آیین‌های حقوقی حل و فصل مسالمت‌آمیز اختلافات بین‌المللی	۶۷
مبحث اول: داوری‌های بین‌المللی	۷۲
بند اول: تعریف و تاریخچه پیدایش داوری بین‌المللی	۷۲
بند دوم: دیوان دائمی داوری	۷۳
بند سوم: صور مختلف ارجاع اختلافات به داوری	۷۴
اول: داوری اختیاری	۷۵
۱- قرار خاص رجوع به داوری	۷۵
۲- قرار تکمیلی رجوع به داوری	۷۵
دوم: داوری اجباری	۷۶
۱- شرط داوری	۷۶
۲- معاهده دائمی داوری	۷۷
بند چهارم: حدود اختیارات داوران و موارد بطلان رأی داوری	۷۷
مبحث دوم: دادگستری بین‌المللی	۷۹
بند اول: سازمان دیوان بین‌المللی دادگستری	۸۲
بند دوم: صلاحیت دیوان بین‌المللی دادگستری	۸۴
اول: صلاحیت ترافعی	۸۴
دوم: صلاحیت مشورتی	۸۷

فصل دوم

دیوان بین‌المللی حقوق دریاها

(و شعبه رسیدگی به دعاوی بستر دریاها)

بخش اول: سازمان و تشکیلات دیوان بین‌المللی حقوق دریاها

گفتار اول - سازمان و تشکیلات خود دیوان	۱۱۷
مبحث اول: ترکیب دیوان	۱۱۸
بند اول: اوصاف و شرایط اعضاء منتخب	۱۲۰
بند دوم: نحوه انتخاب اعضاء	۱۲۲
بند سوم: دوره تصدی اعضاء دیوان	۱۲۶
بند چهارم: سوگند رسمی اعضاء دیوان	۱۲۷
بند پنجم: استعفای عضو دیوان	۱۲۸
بند ششم: عزل عضو دیوان	۱۲۸
بند هفتم: فعالیتهای نامناسب	۱۳۰
بند هشتم: شرایط مربوط به مشارکت اعضاء در یک دعوی خاص	۱۳۱
بند نهم: حد نصاب جلسات رسیدگی	۱۳۲
بند دهم: اعضاء خاص	۱۳۵
مبحث دوم: رییس و نایب رییس دیوان	۱۳۹
بند اول: انتخاب و دوره تصدی رییس و نایب رییس	۱۴۰
بند دوم: وظایف رییس و نایب رییس	۱۴۰
بند سوم: استعفای رییس و نایب رییس	۱۴۲
مبحث سوم: شعب خاص دیوان	۱۴۲
بند اول: شعب خاص ثابت	۱۴۳

عنوان

صفحه

اول: شعبه اختلافات ماهیگیری	۱۴۴
دوم: شعبه اختلافات محیط زیست دریایی	۱۴۴
بند دوم: شعبه خاص موقت	۱۴۵
بند سوم: شعبه رسیدگی اختصاری	۱۴۷
بند چهارم: مقررات مشترک شعب	۱۴۹
مبحث چهارم: دفتر دیوان	۱۵۲
بند اول: مدیر دفتر دیوان	۱۵۲
بند دوم: همکاران مدیر دفتر دیوان	۱۵۵
بند سوم: وظایف مدیر دفتر دیوان	۱۵۸
مبحث پنجم: نمایندگی طرفهای دعوی نزد دیوان	۱۶۱
مبحث ششم: آیین نامه داخلی دیوان و سایر اسناد تکمیلی	۱۶۴
بند اول: آیین نامه داخلی دیوان	۱۶۵
بند دوم: سایر اسناد تکمیلی	۱۶۷
اول: قطعنامه رویه قضایی داخلی دیوان	۱۶۸
دوم: راهکارهایی درباره تمهید و طرح دعاوی نزد دیوان	۱۶۸
مبحث هفتم: بودجه دیوان	۱۶۹
بند اول: دستمزد اعضاء	۱۷۰
بند دوم: هزینههای دیوان	۱۷۱
مبحث هشتم: مقر دیوان	۱۷۲
مبحث نهم: زبانهای رسمی دیوان	۱۷۳
گفتار دوم - سازمان و تشکیلات شعبه دعاوی بستر دریاها	۱۷۶
مبحث اول: ترکیب شعبه دعاوی بستر دریاها	۱۷۸

عنوان

صفحه

بند اول: اعضای انتخابی شعبه	۱۷۹
بند دوم: اعضای انتصابی شعبه	۱۸۴
مبحث دوم: ریاست شعبه دعاوی بستر دریاها	۱۸۴
مبحث سوم: شعب ویژه شعبه دعاوی بستر دریاها	۱۸۶

بخش دوم: صلاحیت و آیین دادرسی دیوان بین المللی

حقوق دریاها

بحث اول: صلاحیت دیوان بین المللی حقوق دریاها	۱۸۸
گفتار اول - صلاحیت خود دیوان	۱۹۱
مبحث اول: صلاحیت ترافیکی دیوان	۱۹۲
بند اول: دسترسی به دیوان	۱۹۲
اول: کشورهای عضو کنوانسیون	۱۹۳
دوم: سازمانهای بین المللی	۱۹۶
سوم: سایر واحدها	۱۹۹
بند دوم: دعاوی قابل طرح در دیوان	۲۰۱
اول: دعاوی ناشی از کنوانسیون	۲۰۱
دوم: دعاوی ناشی از سایر موافقتنامهها	۲۰۳
بند سوم: اصل اختیاری بودن صلاحیت دیوان	۲۰۵
بند چهارم: مجاری پذیرش صلاحیت دیوان	۲۰۸
اول: مجاری پذیرش صلاحیت دیوان بعد از بروز اختلاف	۲۰۹
۱- پذیرش صلاحیت دیوان از طریق انعقاد قرارداد خاص	۲۱۰
۲- پذیرش صلاحیت دیوان در جریان رسیدگی	۲۱۰